

Prof. zw. dr hab. Hassan A. Jamsheer
Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi
(adres domowy: ul. Narutowicza 75E, m. 18
90-132 Łódź)
mail: hassanjamsheer@poczta.wp.pl

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Piotra Mszyca zatytułowanej
*Siły zbrojne w polityce bezpieczeństwa Republiki Turcji***

Praca doktorska pod powyższym tytułem, wykonana w Instytucie Politologii i Europeistyki Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego pod kierunkiem dr hab. Jarosława Piątka, profesora Uniwersytetu Szczecińskiego, zawiera wstęp, sześć rozdziałów, zakończenie, bibliografię i ilustracje (ss. 327).

We wstępie Autor stara się scharakteryzować specyfikę polityki bezpieczeństwa Turcji na tle rozważań teoretycznych odnoszących się do tej kwestii. „Wynika to z faktu równoczesnego oddziaływania na politykę bezpieczeństwa zarówno zdecentralizowanego, międzynarodowego środowiska, jak i scentralizowanego, wewnętrznego ośrodka państwa” – pisze mgr Piotr Mszyca (s. 3).

Dalej, pierwszoplanowe miejsce tureckich sił zbrojnych w Republice zostało usankcjonowane na gruncie prawno-konstytucyjnym, a także za szerokim przyzwoleniem społecznym. Ta rola armii jest wynikiem długiego procesu historycznego, sięgającego czasy Imperium Osmańskiego – utrwalone wspólnie w czasach Mustafy Kemala Atatürka, kiedy wojsko miało stać na straży ideologii nacjonalizmu i laicyzmu jako fundamentów ustroju Republiki Tureckiej.

Toteż, każdorazowo kiedy wojsko uznało, że fundamenty ustrojowe państwa były zagrożone nie stroniło od bezpośredniej interwencji w życiu politycznym nawet w drodze zamachu stanu. W okresie po II wojnie światowej, w czasach zimnej wojny, geograficzne położenie Turcji, łączące Europę i Azję (w tym Bałkany, Bliski Wschód, Azja Środkowa i region Kaukazu), okazało się cenne w świetle przystąpienia kraju do NATO i zbliżenia z państwami Zachodu. W ostatnich latach prymat wojska w państwie jest kwestionowana w kontekście dwóch czynników: pierwszy wynika z wizji rządzącej Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP) podporządkowania wojska czynnikowi politycznemu; drugi – z nacisków Unii Europejskiej odnośnie podkreślenia zasady neutralności sił zbrojnych w wewnętrznych zmaganiach politycznych.

Autor określił jako cel rozprawy „dokonanie analizy polityki bezpieczeństwa Turcji i jej podstawowego czynnika – sił zbrojnych”, dodając iż „istotą podjętej analizy jest

zweryfikowanie rzeczywistego miejsca sił zbrojnych, ich roli i funkcji w strategii bezpieczeństwa”(s.8), co ma nastąpić – rzecz jasna – na tle uwzględnienia uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych państwa

Okres objęty szczegółowymi badaniami koncentruje się na latach 2001-2016. Teoretycznie, cywilna kontrola nad wojskiem ma wydźwięk pozytywny w sensie wartości demokratycznych, lecz w obecnych realiach tureckich rzecz ma się inaczej

W I rozdziale metodologicznym praca prezentuje koncepcje i teorie na temat bezpieczeństwa (wewnętrznego i zewnętrznego), wyodrębniając: pojęcie i istotę bezpieczeństwa, środki i metody kształtowania polityki bezpieczeństwa, rola sił zbrojnych w polityce bezpieczeństwa i zagadnieniem sprawowania kontroli nad wojskiem (cywilna kontrola nad armią), modele teoretyczne stosunku sił zbrojnych do kwestii bezpieczeństwa. W wypadku ustroju politycznego Turcji, kluczowe w tych rozważaniach jest silny wpływ wojska (s. 52).

Rozdział II (Charakter i zakres przemian w Turcji) zajmuje się czasami Imperium Osmańskiego (II.1) w aspekcie początków i rozwoju rozległego państwa z wiodącą rolą wojska w systemie, wzrostem mocarstw europejskich w XIX wieku i ich penetracji terytoriów należących do imperium (tzw. kwestia wschodnia), projektami reform modernizujących państwo (tanzimat). Następnie (II.2: Podłoże formowanie się Republiki Tureckiej) śledzimy proces dalszego osłabienia imperium, powstania reformatorskiego ruchu młodotureckiego (Komitet Jedności i Postępu), oderwania się części bałkańskich posiadłości państwa, wojny bałkańskie, udział w I wojnie światowej (podczas której zasłynął w walkach płk Mustafa Kemal, późniejszy przywódca Republiki Turcji), Konferencja Pokojowa w Paryżu (Traktat Wersalski i Traktat w Sevres). Traktat w Sevres i okupacja kraju wywołał reakcję przede wszystkim sił zbrojnych pod przywództwem Mustafy Kemala. Nowe władze, po opanowaniu terytorium podpisały w lipcu 1923 r. nowy Traktat w Lausannie. Nowe władze przyjęły ustrój republikański, niezależność narodową i ustrój demokratyczny. Zniesiono instytucje sułtanatu i kalifatu. Przyjęto zasady nacjonalizmu, laicyzmu, populizmu (w sensie narodowej solidarności), i etatyzmu czy interwencjonizmu (tzn. interwencji państwa i kontroli nad działalnością społeczną, ekonomiczną i kulturalną), wreszcie – reformizmu (tj. mobilizacji narodu do modernizacji kraju)

Kolejny III rozdział rozprawy został poświęcony systemowi politycznemu Republiki Turcji, opartemu na konstytucji, w tym – zmianach zachodzących podczas rządów wojskowych (1980-1983) i później. Konstytucja potwierdza jedność narodu tureckiego, uznaje demokrację parlamentarną i trójpodział władzy. Prezydent stoi na czele państwa, jest

zwierzchnikiem sił zbrojnych, ma prawo wydawania dekretów i szereg innych uprawnień. Rozdział zatrzymuje się też nad wpływem islamu na życie społeczno-polityczne kraju, w którym obecnie istnieje ok. 85 tys. meczetów i ok. 120 tys. kleru otrzymujących państwowe pensje (s. 100). Równolegle obowiązują konstytucyjne gwarancje swobód religijnych bez dyskryminacji dla innych wyznań, ale gwarancje nie zawsze przestrzegane. Autor rozpatruje ponadto stanowisko partii politycznych Turcji wobec kwestii 'reislamizacji' – rozumianej w kontekście wzrostu nastrojów religijnych i tzw. „politycznego islamu” – inaczej, wykorzystania islamu w celach politycznych na fali zniechęcenia do sekularyzacji i odrzucenia zachodniego stylu życia. Na tej fali (Partia Sprawiedliwości i Rozwoju – AKP) obejmując rząd w 2002 r., ogłaszając z jednej strony koncepcję 'zero problemów z sąsiadami', z drugiej – przystąpienie do Unii Europejskiej jako jeden z naczelných celów swojej polityki. W tym drugim wypadku, powstał problem cywilnej kontroli nad siłami zbrojnymi jako jednym z warunków akcesji – problem nader skomplikowany w kraju, w którym wojsko od czasów osmańskich odgrywało pierwszoplanową rolę w państwie. Zagadnienie to jest zatem tematem następnego IV rozdziału (Armia wobec zmieniającej się sytuacji wewnętrznej państwa).

Wyżsi rangą wojskowi znajdowali się na szczytach organizacji społeczno-politycznej (s. 127). Siły zbrojne stanowiły swoistą gwarancję zachowania podstawowych zasad kemalizmu. Toteż posługiwały się nawet instrumentem zamachu stanu. Niemniej siły zbrojne cieszą się poparciem większości elit i społeczeństwa, a także przychylnością zagranicy (USA i innych krajów NATO, do którego od 1952 r. Turcja należy). Poza narzędziami nieformalnymi, wpływy wojska na społeczeństwo i państwo są realizowane poprzez instytucje i struktury formalne, a przede wszystkim – konstytucyjną Radę Bezpieczeństwa Narodowego.

Jednakże z czasem wojsko traciło swoją niekwestionowaną pozycję. Ma to związek ze wspomnianymi staraniami akcesji do UE po przejęciu władzy przez AKP. Ujawniono też spisek z udziałem wojskowych (s. 157-161) – sprawa, która osłabiła pozycję armii. Ostatnim momentem w tym cyklu wydarzeń była próba zamachu stanu w lipcu 2016 r., dająca prezydentowi okazję do utrwalenia swojej władzy.

Złożone aspekty wzlotu i zmięczenia wpływów tureckich sił zbrojnych śledzimy w rozdziale V, a zwłaszcza – wpływów na politykę zagraniczną państwa. Ich pozycja rosła szczególnie po przyjęciu Turcji do NATO. W czasach zimnej wojny, Turcja była państwem frontowym i dążyła do zachowania status quo. Zaś, co się tyczy czasów objętych badaniami, tzn. rządów AKP, przyjęła ona koncepcje 'strategicznej głębi' (sięgania do państw muzułmańskich i arabskich) i 'zero problemów z sąsiadami'. Turcja już nie jest jedynie

pomostem między Azją a Europą. Rola, jaką siły zbrojne (liczące ponad 620 tys. – s. 174) mają odegrać w tym dziele swoistej ekspansji ‘pokojoyej’, będzie jednak podległa w stosunku do czynnika politycznego, tj. AKP

Ostatni rozdział (Polityka bezpieczeństwa wobec państw regionu) przedstawia nam, jak polityka ‘zero problemów z sąsiadami’ przeistoczyła się w złożony zaogniony problem strategiczny dla Turcji i jej armii w świetle wojny irackiej 2003 r. i jej następstw, oraz tzw. wiosny arabskiej, wydarzeń w Egipcie i krwawych zmaganiach w Syrii. Do tego można dodać kwestię cypryjską, relacje z Iranem, kwestię kurdyjską w samej Turcji i na linii z PKK (Partii Pracujących Kurdystanu), oraz stosunki z Izraelem, Azerbajdżanem i Armenią. W tych kwestiach, stanowiska czynników politycznego i wojskowego bywały diametralnie odmienne. Przykładowo, kiedy wojsko parło się do bezpośredniej interwencji w Syrii, okazało się że bez wsparcia ze strony USA i NATO nie jest to możliwe. Ponadto, Kurdowie otrzymywali pomoc amerykańską ku niezadowoleniu Turków. Poza tym, wojna w Syrii staje się elementem niezgody między Turcją a irańskim sąsiadem. Na domiar złego, tzw. Państwo Islamskie korzystało z terytorium południowej Turcji jako zaplecza dla swoich operacji, aż do czasu zapoczątkowania akcji terrorystycznych przez to państwo przeciw tureckim celom.

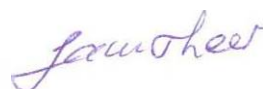
Zatem, podsumowując uważam iż praca jest dobrze napisana, oparta o wielojęzyczne bogate materiały źródłowe i literaturę naukową. Obszerna literatura obejmuje – co warto podkreślić – dzieła w języku tureckim. Toteż, informacje zawarte w przypisach wzbogacają wiedzę zawartą w tekstach. Pod względem metodologicznym, rozprawa jest prawidłowo skonstruowana, zaś merytorycznie – w pełni realizuje temat i założenia badawcze. Dysertacja stanowi poważny wysiłek naukowy, wynik wieloletnich badań naukowych – w tym, podczas nauki Autora w Turcji. Rozległość tematyki i jej wątków daje podstawę do wysoko pozytywnej oceny złożonej pracy. Na tle historycznym, mgr P. Mszycza omawia zagadnienia polityki wewnętrznej i zagranicznej Imperium Osmańskiego i Republiki Turcji – a przede wszystkim zagadnienia związane z wybranym obszarem badawczym – tj. z rzeczywistą i konstytucyjną rolą tureckich sił zbrojnych w życiu Republiki. W sposób kompetentny rysuje anatomię sił zbrojnych i systemu politycznego, ponadto śledzi rozwój islamizacji w badanym okresie na tle wewnętrznych zmaganiach parlamentarno-partyjnych dzisiejszej Turcji. Czyni to wreszcie na tle sytuacji na Bliskim Wschodzie oraz względem UE i NATO.

Z uwag krytycznych: Mowa o „rewolucyjnej tezie o zderzeniu cywilizacji” Samuela Huntingtona (s. 18) uważam jako skrót myślowy; Nie uznałbym postulatu silnego państwa, zawartego w *Lewiatanie* Thomasa Hobbesa, za wyraz myśli oświeceniowej (raczej uznałbym za wyraz absolutyzmu) (ss. 42-43); Co do udziału Imperium Osmańskiego w I wojnie

światowej, należy w paru zdaniach wyjaśnić jego przystąpienie po stronie Trójprzymierza, a przy narracji dotyczącej okresu powojennego i udziału w Paryskiej Konferencji Pokojowej warto zreferować krótko postanowienia terytorialne państw zwycięskich wobec Imperium stosowane w ramach Traktatów Wersalskiego (Część I. Pakt Ligi Narodów, art. 22 na temat mandatów), w Sevres i Lausannie; Określenie 'Trójprzymierze' dla 1919 r. (ss. 74-75) jest nieściśle (gdyż skład tego Przymierza zmienił się podczas wojny, w związku z czym określa się je już jako 'państwa centralne'). Warto też nieco szerzej pisać o doktrynie Trumana z marca 1947 r. w kontekście tureckim i amerykańskiego finansowania obronności Turcji w ramach Planu Marshalla (s. 197). W tej obszernej pracy można zauważyć parę potknięć językowych i stylistycznych, które Autor zapewne poprawi przy uważnej lekturze. Uwagi te nie pomniejszają znaczenia poważnego wysiłku naukowego zawartego w recenzowanej pracy.

Zaznaczam, iż moja ocena obejmuje specjalności: stosunki międzynarodowe, politologia i historia współczesna ze szczególnym uwzględnieniem problematyki Bliskiego Wschodu.

W konkluzji uważam, iż recenzowana praca doktorska mgr Piotra Mszycy (*Sily zbrojne w polityce bezpieczeństwa Republiki Turcji*) w pełni odpowiada wymogom stawianym tego rodzaju rozprawom. Może więc stanowić podstawę dopuszczenia do publicznej obrony i nadania jej Autorowi tytułu doktorskiego.

Łódź, dnia 7 czerwca 2017 roku